

його учасники”, усі статті глави 17 “Контроль за дотриманням бюджетного законодавства”, усі статті глави 18 “Відповідальність за бюджетні правопорушення”.

ЛІТЕРАТУРА

1. Головка О. Бюджетний процес – безперервний // Урядовий кур’єр. -3.06.2004. -№ 102.
2. Бюджетні кошти – це кошти народу, а не власний гаманець кланів: Заява фракції Соціалістичної партії України щодо прийняття Закону України “Про внесення змін до Державного бюджету України на 2004 рік” // Проспект Правди. -Июнь 2004.
3. Рябченко О.П. Держава і економіка: адміністративно-правові аспекти взаємовідносин: Монографія /За заг. ред. О.М. Бандурки. -Харків: Вид-во Ун-ту внутр. справ, 1999. -304 с.
4. Авер’янов В.Б. “Державне управління” і “виконавча влада” у правових дослідженнях // Бюлетень Міністерства юстиції України. -2004. -№ 5. -С.24-34.
5. Бандурка О.М. Управління в органах внутрішніх справ України: Підручник. -Харків: Ун-т внутр. справ, 1998. -480 с.
6. Бюджетний кодекс України від 21.06.2001 р. -К.:

Атика, 2001. –80 с.

7. Химичева Н.И. Субъекты советского бюджетного права /Под ред. В.М. Манохина. –Саратов: Изд-во Саратов. гос. ун-та, 1979. –220 с.

8. Бекерская Д.А. Финансовое право: Учебно-метод. реком. –Одесса: Астро-принт, 1999.

9. Воронова Л.К. Бюджетно-правове регулювання в СРСР. –Київ: Вища шк., 1975. -183 с.

10. Атаманчук Г.В. Государственное управление (организационно-функциональные вопросы): Учебное пособие. -М.:ОАО «НПО Экономика», 2000. -302 с. (Энциклопедия управленческих знаний).

11. Бюджетна політика потребує довгострокової стратегії // Урядовий кур’єр. -22.05.2004. -№ 95.

12. Карасева В.М. Политические аспекты Российского бюджетного законодательства // Государство и право. -2002. -№ 2. -С.60-66.

13. Закон України “Про внесення змін до Закону України Про Державний бюджет України на 2004 рік” // Урядовий кур’єр. -01.07.2004. -№ 121.

14. Годме П.М. Финансовое право. -М., 1978.

Надійшла до редакції 24.12.2004

БАНДУРКА А.М., ГЕТМАНЕЦ О.П. ПОЛИТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ УПРАВЛЕНИЯ БЮДЖЕТНЫМ ПРОЦЕССОМ В УКРАИНЕ

Выполнен анализ воздействия политической составляющей на управление бюджетным процессом государства.

BANDURKA A.M., GETMANETS O.P. POLITICAL ASPECT MANAGEMENT OF BUDGETARY PROCESS IN UKRAINE

The analysis of influence of a political component on management of budgetary process of the state is executed.

В.В. ДУДЧЕНКО

канд. юрид. наук, доц.

Одеська національна юридична академія

УДК 340.342

КОНЦЕПЦІЇ ПРИЧИННОСТІ У ПРАВІ

Розкриваються витоки, сутність, мета і практичне значення комплементарної концепції причинності у праві.

Актуальність проблеми дослідження обумовлена науково-доктринальним переосмисленням поняття права, тому завдання цієї статті полягає в аналізі існуючих підходів до вирішення проблеми причинності у праві та обґрунтуванні комплементарної концепції її розв’язання. У подібному контексті зазначена проблема у сучасній українській юридичній літературі ще не опрацьовувалася.

Відомими концепціями причинності у праві є економічний детермінізм К. Маркса і політичний детермінізм

М. Вебера.

У марксизмі стверджується, що економіка, а точніше економічні інтереси пануючого класу складають “матеріальну базу” будь-якого суспільства. Політика і право є лише частиною “ідеологічної надбудови”, яка створюється базисом, відображає його і служить його збереженню. Історичний матеріалізм з вченням про право як відображення економіки (“надбудови” поверх “базису”) - це зовсім не те, що будь-яка філософська доктрина в західних

країнах. Це було офіційно визнане вчення, а все інше, су-перечливе, вважалося помилковим і небезпечним. Марк-сизм вважає, що принципи політичної економії є первіс-ними щодо принципів права, все перебуває в залежності від економічної структури - ідеї людей, мораль, релігія. Таким же чином і право - це не більш, ніж надбудова, його ж справжнє призначення - служити інтересам тих, в чийх руках знаходиться кермо влади в даному суспільстві; пра-во – це класове поняття, воно не містить в собі нічого за-гальнолюдського. Між правом і державою марксист вба-чає прямий зв'язок. Право для нього - це таке правило поведінки, яке, на відміну від усіх інших, містить момент примусу, можливість втручання держави, немає права без держави і держави без права. Право має ту ж мету, що і політика. Його розглядають як знаряддя на службі у полі-тики [1, с.188-216].

З філософсько-методологічної точки зору, вчення Мар-кса про зв'язок між правом і економікою ґрунтується на детермінізмі і запереченні свободи волі.

У детермінізмі віддзеркалюється сутність причинно-механічної картини світу. Це світобачення формувалося в епоху Просвітництва, і згідно з ним в природі має місце механічна причинність або каузальність.

В історії філософії принцип каузальності вперше чітко сформулював Демокрит, після нього стоїки та Епікур. В християнські середні віки питання про каузальність або причинність в природі абсолютно не розглядалося. І лише в новій науці (Фр. Бекон, Галілей, Кеплер та інші) прин-цип каузальності знову почав посилено досліджуватися. Вважали, що каузальний закон є всезагальним законом природи, а його сутність полягає в тому, що дії без причи-ни не буває. Все підпорядковано законам механіки, в тому числі і світ душі чи духу людини. З тією лише різницею, що причинами дії в природі є поштовх і тиск, а причинами душевного і духовного життя людини є мотиви. Душа людини, як і всі речі, складається з атомів, які рухаються в порожньому просторі за законами механіки. Тож думка - це різновид руху, фізичний процес.

Отже, закон причинності впливає не тільки на механі-чні процеси, але й на духовне життя. Згідно з ним, ланцюг світових подій має строго визначений, єдиний напрямок, і в цій низці немає місця для свободи. Все в психічному житті людини здійснюється необхідним чином, все детер-міновано. Свобода принципово неможлива.

Детермінізму протистоїть телеологія. Сократ, Платон, Аристотель, Кант, Гегель намагалися пояснити світ, вво-дячи уявлення про мету або доконечну причину. У телео-логії річ можна пояснити тією метою, якій вона служить. Коли ми запитуємо "чому?" про якусь подію, то можна мати на увазі одну з двох різних речей: "Якій меті служить ця подія?" або "Які попередні обставини спричинили цю подію?". Відповідь на перше запитання - це телеологічне пояснення, або пояснення доконечною причиною, відпо-відь на друге запитання - механістичне пояснення. Сократ, Платон, Аристотель, Кант, Гегель більше цікавилися телеологічними запитаннями й опрацьовували концепцію мети.

Каузальність і цілепокладання є підставою для поділу всіх європейських наук на "науки про природу" і "науки про дух". Цей поділ затверджується в середині XIX століття. Основоположним принципом "науки про природу" є каузальність, тоді як основоположним принципом "нау-

ки про дух" або гуманітарних наук є цілепокладання. Кау-зальність є підставою для *отису і пояснення*, а цілепокла-дання - для *осмислення і оцінки*.

У телеології сутністю духу є свобода, тоді як у детер-мінізмі свобода принципово неможлива, про класичне визначення свободи йдеться у вченні Канта про емпірич-ний і інтелегібельний характер людини. Емпіричний ха-рактер людини таким же чином зумовлений каузальним законом світу явищ, як і будь-який предмет нашого емпі-ричного знання. Людина як носій інтелегібельного ха-рактеру, вільна від умов часу і простору та казуальних залеж-ностей. Така незалежність від емпіричного закону при-чинності і зумовленість до дії суто зсередини себе, зі свого розуму, і вона називається інтелегібельною свободою. Людина є винятком із основного природного закону, згід-но з яким будь-яке реальне явище зумовлюється певною причиною. Вона здатна розпочати новий ланцюг явищ, найглибшим джерелом яких є сама вона. Тож, за Кантом, свободи не існує, якщо мати на увазі лише емпіричний характер людини. Свободу ми маємо тоді, коли вчинки визначаються інтелегібельним характером людини. Лю-дині приписується першопричинність і самовизначеність [2, с.58-62]. Суттєво, що у західній традиції право пов'язують зі свободою [2, с.28].

К. Маркс же переніс ідею причинності, яка була ха-рактерною для XIX століття і виведена з природничих наук, на історичний розвиток, однак, завдяки свободі волі духо-вне життя людини не зумовлюється механічною причин-ністю, яка панує у фізичному світі. Найновіші фізики за-перечують необмежену застосовність принципу каузаль-ності у сфері мікросвіту; він застосовується як робоча гі-потеза, як евристичний принцип, як можливе правило. Сьогодні теорії причинності навіть у фізиці і хімії більш складні, а в соціальній теорії стало сумнівним казати про закон причинності взагалі.

Складно стверджувати, щоб така стисла характе-ристика марксистського розуміння права виявилася повною мірою вірогідною, і щоб в ній знайшла своє вираження вся різноманітність тенденцій і тлумачень, що мала місце. Але в такому узагальненому вигляді вона показує, що ніде і ніколи реальність не підтверджувала правильність марк-систського підходу до проблеми. Даний підхід видається не тільки ірралістичним і абстрактним, але також непов-ним і обмеженим. Навіть якщо факти наявності зв'язків між економікою і правом очевидні, їх явно недостатньо для використання в якості матеріалу для юридичної дум-ки; і самі по собі ці факти нічого не повідомляють про сутність правового феномену, а останній не залишає осторонь ні антагонізми, ні стосунки на рівні сили, хоча і не зводиться тільки до них і охоплює також кооперативні стосунки і конвергенцію інтересів [3, с.53].

Зі сказаного випливає, що головні недоліки марксист-ського розуміння права полягають у тому, що, по-перше, це розуміння обмежує функції права покірним відобра-женням фактів, тоді як право здатне керувати цими фак-тами; по-друге, це розуміння абсолютизує детермінізм навіть тоді, коли людська воля може запропонувати свої варіанти вибору.

Іншою відомою концепцією причинності у праві є полі-тичний детермінізм М. Вебера. Німецький соціолог, всупереч К. Марксу, пов'язував основоположні причинні фактори в історії з політикою, а не з економікою. М. Вебер

надавав більшого значення, ніж Маркс, ролі ідей в історії. Він вважав, що право є поєднанням політичних і інтелектуальних елементів. У кінцевому підсумку Вебер пояснював і ідеї, і право політикою, а саму політику - пануванням і примусом [4, с.718-722]. Основним засобом панування є примус.

Розуміння політики Вебером доцільно проаналізувати у контексті теорій абсолютистської і правової держави. Відомим дослідником теорії державного абсолютизму є англійський філософ - Томас Гоббс. Щонайперше, мислитель вважав, що підвалину виникнення держави утворює антропологічний фактор. Людина від природи егоїстична і зла істота. Кожен прагне задовольнити свої інтереси. Однак, прагнення одних зіштовхується з подібним прагненням інших, неминуче виникають утиски і насильство одних над іншими, тобто "боротьба всіх проти всіх". Кожен прагне знищити іншого, щоб звільнити місце для себе. Тож, від природи "людина людині вовк". Такий стан речей, за Гоббсом, треба виправити. Яким чином?

По-перше, людським в людині є розум, а не тваринна жорстокість. Уродженням людині є й інстинкт самозбереження. Розум і інстинкт самозбереження приписують людині правила поведінки, насамперед, пошуку миру. Далі, відмовитися від абсолютної, безмежної свободи вчинків ("Не роби іншому того, чого не бажаєш собі"), потім, виконувати укладені угоди. Окрім цих трьох основоположних правил, Гоббс називає ще 16 правил, які висловлюються з перших трьох.

По-друге, названих правил самих по собі ще не досить, необхідна ще влада, яка *примусом* дотримуватися правил. Люди укладають між собою "суспільний договір" (взаємну, обоюсторонню згоду) з метою виборів однієї людини (чи зборів) представляти їх інтереси. Суттєво, що "суспільний договір" укладається не людьми, як підданих з правителем, а підданими між собою. Правитель залишився за межами договору, він не бере участі в договорі, його влада неподільна і абсолютна. Верховний правитель перебуває над умовами, або 19-ма правилами суспільного договору. Ці правила обов'язкові для підданих, але не для правителя (монарха). Церква теж мусить підпорядковуватися монарху.

Тож, теорія держави, за Гоббсом, дійсно абсолютистська. Правитель править всеохоплююче, абсолютно. Його влада має бути сильною, тримати людей в страху і примусі з метою дотримуватися 19-ти правил договору. Правитель називається сувереном, він володіє верховною владою; будь-хто інший є його підданим [5, с.24-39].

Викладені положення можна вважати закономірностями виникнення абсолютистської держави. Природою цієї держави є, з одного боку, неподільність, необмеженість, сила і примус влади, а з другого боку - підкорення і страх підданих. Підвалини виникнення правової держави теж антропологічні. Від природи людина наділена невідчужуваними, природженими правами: на життя, свободу, право на власність і право на захист цих прав. Теорію правової держави і природного права опрацьовували англійський філософ Дж. Локк (XVII ст.), голландський філософ Б.Спіноза (XII ст.), французький філософ і юрист Ш.Монтеск'є (XVIII ст.), Ж.Руссо (XVIII ст.), німецькі філософи І. Кант і Г. Гегель (XVIII-XIX ст.ст.).

Люди укладають між собою "суспільний договір" з метою доручити державі захищати їх природні права, тож держава виконує суто службову функцію щодо громадян.

Держава, за умовами договору, створюється для захисту природних прав людини. Правитель не залишається за межами договору (як в теорії абсолютистської держави Т. Гоббса). Умови договору обов'язкові і для правителя, а не лише для підданих. Це означає, що державна влада в правовій державі обмежена природними правами громадян. Ось чому громадяни мають право повставати проти державної влади, якщо влада порушить умови договору, тобто ігноруватиме права громадян (Дж. Локк, Ш.Монтеск'є, Ж.Руссо). Правителі відповідальні перед народом.

Тож, закономірностями правової держави є, по-перше, природні права людини, по-друге, суспільний договір; сутність правової держави полягає в обмеженні державної влади. Факторами цього обмеження є: природні права людини, народний суверенітет, суспільний договір, розподіл влади, правова держава, верховенство права, громадянське суспільство.

Названі принципи є здобутками європейської просвіти XVII-XIII ст.ст. Усі вони закріплені у конституціях європейських демократичних держав наших днів. Закріплює ці принципи й чинна Конституція України.

Викладені положення обґрунтовують договірну теорію виникнення держави. Виникнення держави є наслідком договору між людьми, виявом їхнього розуму і волі. Тож держава, по своїй суті, це договір, який укладається між правителями і підлеглими. Предмет договору - взаємність або обоюсторонність прав і обов'язків правителів, з одного боку, і підлеглих, з іншого. Така договірна взаємність, або обоюсторонність, є гарантією обмеження влади правителя, а, отже, і гарантією справедливої або легітимної влади.

В європейській історії відомими представниками договірної теорії були Сократ, Платон, Аристотель, Авг. Блаженний, Ф. Аквінський, Г. Гроцій, Т. Гоббс, Д. Локк, Б. Спіноза, Ж. Руссо, І. Кант. У своїх вченнях ці мислителі обґрунтовували, що владні стосунки у суспільстві, тобто стосунки управління одних і підпорядкування інших, характеризують людське співжиття з самого початку цивілізації. Вже у первісному суспільстві були старійшини, вожді, воєначальники. В будь-якому угрупованні людей (як у минулі часи, так і в сучасні) є дві категорії: ті, хто керує, і ті, хто їм підпорядковується; є керівники і підлеглі, управлінці і ті, ким управляють. Це - сім'я, школа, профспілки, політичні партії, релігійні братства, церкви, держава. Історія свідчить, що ідея свободи від стосунків керівництва і підпорядкування - ніде, де перебувало і має місце людське існування, не була реалізована. Така ідея є політичною утопією. Однак, в усі часи і в усіх народів існувала проблема легітимної, або справедливої, обмеженої влади, коли влада і підлеглі пов'язані взаємними чи обоюсторонніми правами і обов'язками.

Як ми вже зауважили, за Вебером, первісною збуджуючою силою в політичному житті є прагнення до панування, а основним засобом панування є примус. Так що, Вебер на боці Т. Гоббса? Щоб відповісти на це запитання, доцільно звернутися до теорії ідеальних типів права, яку Вебер висловлював з своєї політичної теорії. Він класифікував право на чотири ідеальних типи, а саме харизматичне, традиційне, формально-раціональне і ціннісно-раціональне.

Термін "харизматичний" визначається Вебером як заснований на благоговійному ставленні до святості, героїзму чи видатному характері якоїсь індивідуальної особис-

тості і до нормативних взірців поведінки чи порядку, відкритим чи подарованим нею. Мислитель знайшов приклад харизматичного панування і права в античному римському суспільстві, буддійському і індуських суспільствах, католицької церкви, германському родовому і сільському суспільстві та в інших сферах.

Термін "традиційний" визначається як "зумовлене укоріненню звичаєвою практикою". У праві термін "традиційний" відповідає тому, що називається "звичаєво правовим". За "традиційного типу панування" легітимність ґрунтується на "святості вікових норм і владних повноважень". Прикладами традиційного панування служать давній Китай, Єгипет.

В ідеальному типі права, що характеризується як "формальна раціональність", право є логічно пов'язаною системою абстрактних норм, на основі якої суттєві факти конкретної правової справи чи правові проблеми можуть бути кваліфіковані, а останні - вирішені. Цей тип права, за Вебером, служить потребам ринкової економіки і знаходить вираження в багатьох рисах реально існуючих правових системах країн Заходу. Однак, на його думку, праву Англії, як провідній капіталістичній Країні Європи в XIX столітті, не була властива формальна раціональність. Вона була прикладом частково "традиційного" типу права. Це право ґрунтується на вірі в святість духовних традицій, що була успадкована. Окрім того, правова система Англії є частково і "харизматичним" типом, бо визнавалися особливо видатні якості окремих особистостей, особливо суддів.

Окрім трьох ідеальних типів права - харизматичного, традиційного і формально-раціонального, Вебер постулював також і четвертий, ціннісно-раціональний. Формальна раціональність у праві означає формулювання і застосування абстрактних норм в процесі логічного узагальнення і тлумачення, її серцевина полягає в концентрації та раціоналізації логічними засобами усіх юридично дійсних норм і формування з них внутрішньо узгодженого комплексу правових приписів. Навпаки, ціннісна раціональність висуває на перше місце не логічну узгодженість, а етичні міркування, корисність і політичні цілі. У цьому контексті очевидно, що Вебер пов'язував ціннісну раціональність з природним правом і правом справедливості. Останні віддзеркалюють розум і совість. Норми слід тлумачити у світлі їхніх цілей, тобто розуму і совісті. Тож, зрозуміло, що Вебер перебуває не на боці Т. Гоббса, а на боці теоретиків правової держави.

Вебер відкинув те, що він називав "еволюційним догматизмом марксизму", особливо твердження Маркса, що усі суспільства проходять через послідовні стадії розвитку від "азіатського", чи рабовласницького способу виробництва до феодалізму, капіталізму і соціалізму. Він також відкинув марксистський історичний матеріалізм з його економічним детермінізмом. На думку Вебера, "точка зору історичного матеріалізму, що економіка є первісним ланцюгом в низці причин, повністю вичерпала себе як наукове положення" [5, с.52]. "Економічні умови, як ми бачили, відігравали величезну роль в розвитку суспільства, але ніде вони не були вирішальними виключно і самі по собі... Для тих, хто мав інтереси на товарному ринку раціоналізація і систематизація права в цілому і... можливість передбачити функціонування правових процесів, зокрема, складала одну з найбільш важливих умов для

існування... капіталістичного виробництва, яке не може діяти без правових гарантій" [5, с.88].

Таким чином, за Вебером, харизма, традиція і раціональність були головним джерелом легітимності політичного панування. Відмінність між ідеальними типами права має за мету виокремити основні риси правових систем, як з точки зору історії, так і сьогодення. Однак, веберіанці залишають поза увагою ту обставину, що певна правова система в змозі частково підпадати під один і частково - під інший ідеальний тип. Так, західна традиція права сама по собі є деяким поєднанням усіх чотирьох ідеальних типів. Таке поєднання логічного, традиційного, священного і ціннісного аспектів права було і залишається істотною умовою для ефективної інтеграції права в деяку органічну єдність. У даному випадку йдеться про комплементарну концепцію причинності у праві.

З усього сказаного випливає, що сучасна теорія мусить подолати занадто спрощені концепції причинності у праві. Теорія має сприйняти більш широке уявлення про право, ніж за Марксом і Вебером. Право, вважали вони, є знаряддям панування, засобом реалізації волі законодавця, але ця теорія права, звично ототожнювана з позитивістською школою юриспруденції, бачить лише один бік права. Право є також вираженням моральних принципів як вони розуміються людським інтелектом. Цей погляд на право, що асоціюється з природно-правовою теорією, також лише почасти вірний. Врешті решт право є наслідком звичаю й історично укоріненних цінностей і норм спільноти. Цей третій підхід, що асоціюється з історичною школою юриспруденції, може претендувати, подібно до кожної з двох інших шкіл, лише на третину істини. Поєднання усіх трьох підходів, напевно, дозволяє дати відповіді на поставлені Марксом і Вебером питання краще, ніж вони самі. Право частково є знаряддям політичного панування і ідеологічним відображенням інтересів пануючого класу. В усякій правовій системі можна знайти приклади для підтвердження цього. Право на Заході було також захистом від свавільної влади, і багато чого в ньому, що бере початок в більш ранніх періодах історії, не обов'язково відображає інтереси панівного класу. Так, перші професійні юристи Заходу - професори в університетах, судді, юристи на службі у пап, єпископів чи імператорів, королів і феодальної аристократії - висували питання, коли і яким чином воля правителя, якщо вона суперечить праву, в змозі не визнаватися. Це було не просто філософське питання, а таке, що містилося в самій створеній тоді системі політичної влади, якій було властиве те, що сьогодні було б названо "стримуваннями і противагами" і що впливало з дуалізму та плюралізму політичних влад в межах одного і того ж соціального й економічного устрою. Занадто спрощено також визначати сучасні західні правові системи як ідеологічне відображення ринкових відносин. Багато чого в сучасному праві взагалі не піддається характеристиці в соціально-економічних категоріях. Потрібна більш складна система класифікації і характеристики, які будуть спиратися не лише на типи економічного і політичного устрою, але також і на філософські, етичні, ціннісні, релігійні та інші критерії.

Якщо право не є частиною ідеологічної надбудови суспільства, що спирається на матеріальний базис - економічний (згідно з Марксом) чи політичний (згідно з Вебером), то чи не відбувається повернення до кантіанства і

гегельянства? Бо стає очевидним, що право не лише позитивний факт, але і ідея, поняття і, окрім того, певний ціннісний критерій. Воно неминуче має інтелектуальні і моральні виміри. На відміну від суто інтелектуальних і моральних критеріїв, право мусить застосовуватися на практиці, але, на відміну від суто матеріальних явищ, воно складається з ідей і цінностей, які узгоджуються з іншими, неправовими ідеями і цінностями суспільства, тобто з його ідеологією в цілому.

Таким чином, у своєму визначенні і дослідженні права сучасна теорія мусить наголошувати на взаємодії духу та матерії, ідей і досвіду. Вона мусить звести в єдину усі три традиційні школи юриспруденції - політичну (позитивізм), етичну (теорія природного права) і історичну (історична юриспруденція) - та створити інтегровану, єдину юриспруденцію. Сутнісну ознаку такої юриспруденції й слід вбачати в комплементарній концепції причинності у праві. Це означає, що потрібна більш складна система класифікації і характеристики сучасного права, яка буде спиратися не лише на типи економічного і політичного устрою, але також і на філософські, етичні, ціннісні, релігійні та інші критерії. Сучасна теорія права вимагає динамічного, а не статичного підходу.

Такі ж проблеми, як онтологічне місце права, семантика нормативного і дескриптивного підходів до права, каузальність та цілепокладання як види детермінації у праві, онтологічна революція у науці, оцінююча правосвідомість - потребують подальшого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Маркс К. Экономические рукописи. 1857-1861 года. Критика политической экономии // Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. -Т.46. -Ч.П. -М.: Прогресс, 1988. -488 с.
2. Кант И. Метафизика нравов в двух частях. -Ч.І. Метафизические начала учения о праве. -СПб.: Наука, 1998. -416 с.
3. Бергель Ж.-Л. Общая теория права. -М.: Издательский дом "Nota BENE", 2000. -576 с.
4. Вебер М. Избранные произведения. -М.: Прогресс, 1990. -808 с.
5. Гоббс Т. Левиафан, или материя, форма и власть государства церковного и гражданского // Сочинения.:В 2-х т. -Т.2. -М.: Прогресс, 1991. -418 с.

Надійшла до редколегії 10.02.2005

ДУДЧЕНКО В.В. КОНЦЕПЦИИ ПРИЧИННОСТИ В ПРАВЕ

Раскрываются источники, сущность, цель и практическое значение комплементарной концепции причинности в праве.

DUDCHENKO V.V. CONCEPT OF CAUSALITY IN THE LAW

Sources, essence, the purpose and practical value complementary concepts of causality in the law are opened.

I.П. ЗЕЛЕНКО

Кіровоградській юридичній ін-т Національного університету внутрішніх справ

УДК 17.022.1:340.143

СУЧАСНЕ НОРМАТИВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТАНДАРТІВ ПОВЕДІНКИ ЮРИСТА-ПРОФЕСІОНАЛА¹

Виконаний аналіз юридично-технічних особливостей окремих деонтологічних норм.

Сучасний стан юридичної практики характеризується зростанням обсягів правової інформації та поглибленням професійної спеціалізації, відповідно до чого відбувається й ускладнення системи соціальних, зокрема, етичних норм, що регламентують професійну діяльність юристів [1, с.202]. Це, у свою чергу, регламентує потребу у розробці наукових уявлень про моральні аспекти юридичної діяльності, як універсального характеру (загального для

всіх галузей правової практики), так і спеціальних, стосовно кожної конкретної сфери правотворчої, правозастосовчої або правоохоронної діяльності.

Ця проблема не є новою для філософії, соціології, теорії права та юридичної деонтології. Її дослідженням займалися, зокрема, Н.В. Аграновська, С.С. Алексєєв, С.І. Братнік, В.Л. Васильєв, В.Н. Кудряцев, В.Г. Лихолоб, В.П. Сальников, О.Ф. Скакун, С.С. Сливка та ін. Слід зазначити, що останнім часом спостерігається процес трансформації деонтологічних, культурних вимог, що висуваються до професійних якостей та поведінки юристів у праві [2, 3]. Ця стаття є спробою, по-перше, обґрун-

¹ Первинна рекомендація з напрямку досліджень: канд. юрид. наук Фандалок О.В. (Кіровоградський юридичний ін-т НУВС).